

PÉTER SÁRKÖZY
Sapienza Università di Roma
sarkozy.peterpal@gmail.com

Árkádia Magyarországon

[L'Arcadia in Ungheria]

Abstract

Il contributo del Prof. Péter Sárközy (tra il 1979 e il 2015 professore della Cattedra di Ungherese dell'Università degli Studi di Roma, La Sapienza) scritto per il volume di studi in onore del Prof. József Pál, presenta una risposta alla domanda sul perché gli italianisti ungheresi a partire da Sándor Imre (1820-1900) a Jenő Koltay Kastner e József Szauder fino a József Pál e all'autore di questo scritto volevano e vogliono sottolineare l'importanza della "linea italiana" della poesia ungherese, non accettando la predominanza delle influenze letterarie degli scrittori francesi e tedeschi nella letteratura ungherese. Infatti, fino al Romanticismo tutti i maggiori poeti ungheresi come Janus Pannonius, Bálint Balassi, Miklós Zrínyi, Ferenc Faludi, Mihály Csokonai Vitéz e Sándor Kisfaludy nella formazione del loro linguaggio poetico seguirono i modelli della poesia italiana (Petrarca, Ariosto, Tasso o Metastasio). Uno dei temi preferiti di József Pál era il Neoclassicismo europeo, mentre quello del suo amico l'influenza della poesia arcadica in Ungheria. Questo saggio dimostra che dopo la liberazione di Buda e del territorio centrale del paese dall'occupazione turca, le maggiori figure della Controriforma ungherese svolsero i loro studi a Roma per sette anni, tra i quali non pochi divennero anche membri dell'Accademia dell'Arcadia. Tornati in patria, come vescovi, arcivescovi o professori delle varie accademie introdussero la cultura arcadica in Ungheria del Settecento. La poesia arcadica italiana ebbe grande influenza in Ungheria non solo per il „buon gusto” dei suoi poeti da Savoli a Metastasio, ma anche perché i giornali del tempo (come il Diario Ordinario d'Ungheria, pubblicato a Roma negli anni 1717-1781) diedero notizie della vittoria definitiva sul turco del principe Eugenio Savia, mentre nei volumi delle Rime degli Arcadi, pubblicati dal 1716 al 1781, molte poesie, e corone arcadiche festeggiarono le vittorie dei cristiani sopra i Turchi. Nella seconda metà del secolo invece l'eleganza e la musicalità della poesia rococo-arcadica italiana ebbe grande influenza in Ungheria, tanto nei teatri di castello, quanto sui primi grandi poeti del rinnovamento poetico ungherese del secondo Settecento come Ferenc Faludi (in Arcadia „Carpato Dindimeio”), Mihály Vitéz Csokonai o Sándor Kisfaludy, fino al grande poeta del Neoclassicismo ungherese, Ferenc Kazinczy, studiato attentamente dal professore József Pál.

Bevezető. Üdvözlő szavak Pál József 70. születésnapjára

Pál Józseffel 1979-ben a Nemzetközi Összehasonlító Irodalomtörténeti Társaság (AILC) augusztusi pisai konferenciáján barátkoztunk össze. Már az Irodalomtudományi Intézetből ismertük egymást, ahol én „pedagógus

kutatóként” készítettem kandidátusi disszertációm Szauder József irányításával a XVIII. századi magyar-olasz irodalmi kapcsolatokról. Amikor Szauder professzor a római egyetem magyar tanszékére kapott vendégprofesszori kinevezést, akkor a kiváló összehasonlító irodalomtörténész, Vajda György Mihály irányítása alá kerültem, akihez viszont Szegedről rendszeresen feljárt egykori tanítványa, a szegedi olasz tanszék fiatal adjunktusa, Pál József, aki a neoklasszicizmusról készítette kandidátusi disszertációját. A Pisában töltött néhány közös nap és kirándulás óta tart a barátságunk. 1988-ban szinte egyszerre jelent meg az ő (részben az olasz) neoklasszicizmusról írt könyve és az én disszertációm az olasz költészet XVIII. századi megújulásáról és az árkádikus költészetéről. Most, hogy Jóska is „hetvenkedő” lett, a régi majdnem közös témánkhoz visszatérve küldök az őt üdvözlő kötetbe egy „árkász” hozzájárulást, hiszen, ő jól tudja, hogy amint azt Vincenzo Filicaia Római Árkadia Akadémia 1690-ben történt megalapításakor megjósolta, hiába múlnak az évek, és lesz egyre rosszabb a világ, ameddig az erdők élnek, továbbra is zengeni fogják, hogy az igazi költészet élni fog: *Vivrà Arcadia, e la fatal congiura / degli anni edaci, che sì vanno / ... Nell'Agonia del Mondo e di Natura, / Arcadia i boschi risuonar sapranno.*¹

1. A XVIII. századi magyar-olasz irodalmi kapcsolatok kutatásának 150 éve

A magyar összehasonlító irodalomtörténet írásban, a kezdetektől fogva elsősorban a magyar irodalmat ért német, francia és angol hatásokat vizsgálták és vizsgálják máig a magyar irodalomtörténészek. Pedig az első európai komparatista folyóiratot² alapító Meltz Hugóval egy időben egy másik kolozsvári egyetemi tanár, az irodalomtörténész Imre Sándor (1820-1900), már 1875-ben megjelentetett egy nagy, százoldalas tanulmányt a Budapesti Hírlapban, majd az irodalmi tanulmányait tartalmazó önálló kötetében is a magyar irodalmat ért olasz hatásokról.³ Imre Sándor nyomán készült Várady Imre, a bolognai egyetemi magyar tanszék alapítójának ötszáz oldalas olasz nyelven kiadott munkája az olasz irodalom magyarországi jelenlétéről és hatásáról, amelyhez egy másik 500 oldalas kötetben adta közre a magyar-olasz irodalmi kapcsolatok első 900 évének bibliográfiai adatait.⁴ A XX. század elején egymás után jelentek meg munkák Dante magyarországi fortunájáról, Metastasio színműveinek magyar iskoladrámák részére történt fordításairól, Balassi Bálint petrarkizmusáról, és

¹ Vincenzo Filicaia, Sonetto LXV, *Per l'Arcadia di Roma*, in *Rime degli Arcadi*, III, Roma, A. Rossi, 1716, 186.

² *Összehasonlító Irodalomtörténeti Lapok*, (*Acta Comparationis Litterarum Universarum*, Kolozsvár, 1877-1888)

³ Imre Sándor, Az olasz költészet hatása a magyarra, Budapesti Szemle, 1875, *Imre Sándor irodalmi tanulmányai*, II. köt., Budapest, 1897.

⁴ Emerico Várady, *La letteratura italiana e la sua influenza in Ungheria*, I. Storia, II. Bibliografia, Roma, ISEO, 1933-1934.

főleg az olasz költészet magyarországi kisugárzásáról,¹ amelynek első főműve Arany János *Zrínyi és Tasso* c. akadémiai székfoglaló tanulmánya volt. A XIX. század végének és a XX. század első felének magyar-olasz irodalmi kapcsolatokról írt munkái a pozitivizmus jegyében születtek, és első céljuk az adatfeltárás és a bibliográfiai anyag összegyűjtése volt, de sajnos ennek nem lett visszhangja az irodalomtörténeti kézikönyvekben, pedig a gazdag anyag alapján Horváth János már 1927-ben megállapította *A magyar irodalmi népiesség Faludtól Petőfigig* című művében, hogy *Olasz iskoláról nem szólnak irodalomtörténeteink, pedig minden jel arra vall, hogy Faludi azt kezd. S a magyar lírában nem is hagyománytalan az ő ízlése. Balassi, Rimay, Zrínyi Miklós szintén merítettek abból a forrásból..... Himfy és Csokonai követi Faludi példáját. Ez olaszos iránynak, bármily szűk körű a XVIII. századvég többi iskolájához viszonyítva, kétségtelen jelentősége van a dalszerűség és formaérzék (különösen a rímelés) fejlesztése körül.*²

Az olasz költészet irodalmi hatásának kutatását Horváth János egy fiatal tanítványa, Szauder József vállalta fel. Ő másképp értelmezte a magyar-olasz irodalmi kapcsolatok és elsősorban a XVIII. századi magyar irodalmat ért olasz hatások kutatását.³ Ezt egy nagy tanulmányban hirdette meg, amelyet az Egyetemes Philológiai Közlöny 1943. évi számában jelentet meg *A magyar-olasz tanulmányok mérlege címmel*. Szauder 1947-ben Zambra Alajos professzor halálát követően a pesti olasz tanszék megbízott vezetője lett, de végül a jobb káder, a Római Magyar Akadémia 1947 utáni igazgatóját, a humanizmus kutató Kardos Tibort nevezték ki új tanszékvezetőnek, és az italianista Szaudert áthelyezték a XVIII. századi magyar irodalomtörténeti tanszékre. Ezt követően az MTA Irodalomtudományi Intézetének lett egyik alapító tagja, barátja, Klaniczay Tibor mellett, és a Szegedi Egyetem irodalomtörténeti intézetének lett vezetője. Ez idő alatt elsősorban magyar irodalomtörténeti kutatásokkal foglalkozott, de 1963-ban megjelentette korábbi italianisztikai tanulmányait,⁴ és ettől kezdve részt vett a Nemzetközi Italianisztikai Társaság (AISLLI) tudományos munkáiban. 1970-től az 1975-ben bekövetkezett haláláig a Római La Sapienza Tudományegyetem magyar tanszéknek vendégtanára volt. Ez idő alatt a magyar-olasz irodalmi kapcsolatokkal foglalkozó tanulmányait főleg olasz nyelven írta és olasz konferenciák tanulmányköteiben jelentek meg. Ezeket lefordítva a halála után 40

¹ Heinrich Gusztáv, *Boccaccio a XVI. századi költészetünkben*, 1880Kaposi József, *Dante Magyarországon*, 1911; Zambra Alajos, *Metastasio, „poeta cesareo” és a magyar iskoladráma a XVIII. században*, „Egyetemes Philológiai Közlöny, 1919; Waldapfel József, Balassi, *Credulus és az Olasz irodalom*, „Corvina”, 1921, „Irodalomtörténeti Közlemények”, 1937; Kastner Jenő, *Olaszok irány XVIII. századi költészetünkben*, EPhK, 1923; Koltay Kastner Jenő, *Olasz magyar művelődési kapcsolatok*, Budapest, Magyar Szemle Társaság, 1941.

² Horváth János, *A magyar irodalmi népiesség Balassitól Petőfigig*, Budapest, MTA, 1927, Akadémiai Kiadó, 1978. 34; *A magyar irodalom fejlődéstörténete*, Akadémiai, 1976, 211-212.

³ Szauder József, *Olasz irodalom – magyar irodalom*, Szépirodalmi, 1963.

⁴ *Olasz irodalom – magyar irodalom*, Budapest, Szépirodalmi, 1963

évvel fia, Szauder Ipoly jelentette meg.¹ A kötetben magyarra lefordított tanulmányok elsősorban a XVII-XVIII. századi magyar-olasz irodalmi kapcsolatokkal foglalkoznak (*Petrarca Secretuma a XVII. századi magyar kultúrában, Muratori a XVIII. századi magyar irodalomban, A magyar és olasz Settecento irodalma, Faludi Ferenc és Itália, Olasz hatások a XVIII. századi magyar kultúrában, Metastasio Magyarországon, Csokonai és Metastasio, Csokonai olaszos rokokó költészete*).

Szauder József a magyar irodalmat ért olasz hatások vizsgálatára legalkalmasabbnak Faludi Ferenc és Csokonai Vitéz Mihály költészetét tartotta. *Faludi Ferenc Udvari emberé*-ről írta doktori disszertációját 1941-ben, majd 1948-ban nagy tanulmányt írt Faludi Ferenc római latin naplójáról, az *Omniarium*ról. Olasz nyelvű tanulmányaiban egyértelműen kimutatta, hogy Faludi Ferenc magyar verseit az Olaszországban megismert olasz árkádikus- rokokó költészet hatása alatt írta. Érdekes módon azt, hogy Faludi Ferenc árkádikus költő volt, azt nem ő, hanem felesége és munkatársa Szauderné Kovács Mária találta meg a római Biblioteca Angelicában őrzött Árkádia-levéltárban, amely szerint Faludi 1743-ban (Voltaire-rel együtt) felvételt nyert az „árkászok” közé Carpato Dindimeio néven.²

Szauder József öt éves római tartózkodása alatt Csokonai Vitéz Mihályról tervezett monográfiáján dolgozott, akit már egy 1967-ben egy olasz tanulmányának címének azt a címet adta: *Csokonai olasz rokokó-költészete*.³ Szauder József nem tudta befejezni élete főművének szánt Csokonai monográfiáját, mert olaszországi kiküldetését követően tragikus hirtelenséggel 58 éves korában meghalt. Az addig elkészült fejezeteket és a korábbi Csokonai tanulmányokat Szauder Mária szerkesztette kötetbe, amelyet 1980-ban az Akadémiai Kiadó adott ki *Az éj és a csillagok. Tanulmányok Csokonairól* című majd 400 oldalas kötetben.

Engem még fiatal középiskolai tanár koromban Szauder József vett fel az Irodalomtudományi Intézetbe pedagógus-kutatónak, és arra bízottatott, hogy a XVIII. századi olasz-magyar kapcsolatokkal foglalkozzam. Ugyanezt javasolta Vajda György Mihály professzor Pál Jóska barátomnak is. Egyszerre jelentek meg az ő Neoklasszicizmusról, és az én Árkádikus kultúráról írt köteteink.⁴ De hiába volt Horváth János alapvető megállapítása a XVIII. századi magyar

¹ Vö., Szauder J., *Magyar irodalom – Olasz irodalom*, szerk. Sárközy Péter, Argumentum, 2013.

² *Szauder Mária Faludi Ferenc a Római Árkádia tagja*, Irodalomtörténeti Közlemények, 1982, 448–451. A tanulmány a szerző betegsége miatt először olasz nyelven került bemutatásra az 1979-ben az MTA és a velencei CINI Alapítvány konferenciáján: *Venezia, Italia, Ungheria fra Arcadia e Illuminismo*, szerk. Köpeczi Béla és Sárközy Péter, Akadémiai, 1982, 283-293, majd a szerző halála után az Irodalomtörténeti Közleményekben magyarul is..

³ J. Szauder, *Il rocò all'italiana del Csokonai*, in *Italia e Ungheria, dieci secoli di rapporti letterari* (Olaszország és Magyarország. A magyar-olasz irodalmi kapcsolatok tíz évszázada), szerk. Mátyás Horányi és Tibor Klaniczay, Budapest, Akadémiai, 1967. 227-239.

⁴ Pál József, *A neoklasszicizmus poétikája*, Akadémiai, 1988; Sárközy Péter, *Petrarcától Osszigiánig. Az olasz költészetértelmezés megújulása a XVIII. században*, Akadémiai, 1988.

irodalom „olasz irányáról”, illetve Szauder József Fauldi Ferencről és Csokonai Vitéz Mihály olasz rokokós (azaz, árkádikus) költészetéről írt tanulmányai (nem is szólva az olasz költészet magyarországi kisugárzásának elfogadtatásáért folytatott harcainkról), a hazai irodalomtörténészek máig fenntartásokkal vannak az olasz hatás és főleg a magyar árkádikus költészet meglétét hangsúlyozó álláspontokkal szemben. A magyar irodalomtörténészeink többsége¹ nem tudja elfogadni, hogy miért épp az olasz irodalom lett volna ilyen nagy hatással a XVIII. századi magyar kultúrára és még a magyar költőkre is. Erre szeretnék ebben az írásomban megfelelni.

2. Miért pont az Árkádia?

A válasz erre a kérdésre igen egyszerű: Azért, mert a XVIII. század elején, a Buda visszafoglalása és a Rákóczi szabadságharc, majd az 1716-17-es délvidéki háború, a törökök egész országból történt végeleges kiűzése után az ellenreformációban megerősödött katolikus egyház vette át a Magyar Királyság kulturális életének és az oktatásnak irányítását (egy-két hagyományos kálvinista kollégium és akadémia kivételével). Mivel Nagyszombaton kívül nem voltak otthoni egyetemek, a főpapság és a jezsuita, valamint a piarista rend számára a felsőfokú képzés színhelye Róma volt. Az 1690-ben Krisztina svéd ex-királyné római udvarában megalakult Árkádia Akadémia alapításától kezdve a pápai udvar és a római katolikus egyház támogatását élvezte. A kor összes pápája, a Rómában megforduló olasz városokból és külföldről érkező szinte összes kardinális és az összes katolikus uralkodó, mint a Bécs városát felmentő lengyel király, Jan Sobekiski, és az összes pápai látogatásra érkező katolikus uralkodó, mint a svéd XIII. Károly és IV. Gusztáv Adolf, vagy a Habsburg herceg, a leendő II. József császár, az Árkádia Akadémia tiszteletbeli felkért tagja lett (*arcadi acclamati*). Az akadémia év megnyitása Karácsonykor volt, és Jézus Krisztus születésének megünneplésére szolgált. Az ünnepi üléseket a Capitoliumon, a római városházán, vagy valamelyik híres kardinális római palotájában tartották. Az árkádikus költők ott olvasták fel egymásnak verseiket, és a *Rime degli Arcadi* kiadványsorozat köteteit a legmagasabb egyházi személyiségeknek, katolikus királyoknak és az egyház hőseinek, mint a lengyel király, Jan Sobieski és Savoyai Jenő herceg, ajánlották.² Ennek következtében természetes, hogy a XVIII. században hosszabb ideig Rómában élő magyar egyházi értelmiségiek, akár az akadémia tagjai lettek, mint a Gemanicum-

¹ Ez alól talán csak a most elhunyt kiváló XVIII. századdal foglalkozó irodalomtörténész barátom, Bíró Ferenc volt kivétel. Vö., *A magyar felvilágosodás irodalma*, Akadémiai, 1994, negyedik kiadás 2010; *Tanulmányok a magyar nyelv ügyének 18. századi történetéből*, Argumentum, 2005, *A legnagyobb pennaháború - Kazinczy Ferenc és a nyelvkérdés*, Argumentum, 2010.

² Részletesebben ld. Sárközy Péter, *Az árkádikus kultúra és Magyarország*, in Uő., *Az olasz negédes kertjében*, i.m., 198-213.

Hungaricumban 7 évig tanuló Kollonich Zsigmond (Eroteo Nafilio, 1699-ben), Patachich Ádám (Sirasio, 1739-ben), a római magyar gyóntatók, mint, Faludi Ferenc (Carpato Dindimeio, 1743-ban), vagy Koller József (Umberto, 1780-ban), és társaik, a leendő püspökök, érsekek, akadémiai tanárok, közvetlen kapcsolatba kerültek a pápa és a katolikus egyház által fenntartott és az egész olasz félszigetet behálózó Árkádia salonokkal. Hasonlóképp a kor magyar neolatin költői figyelemmel kísérték az Árkádia tagok latin költészetét, és nem is egy közülük, mint Hannulik Krizosztom János (Seralbo Erimantico 1782), Gánóczy Antal (Florideno Meonio, 1780), vagy Valla Jácint (Fidálce Ladonio 1791) az Árkádia Akadémia tagjai közé kaptak felvételt.

A század utolsó két évtizedében a magyar értelmiségiek, legyenek arisztokraták vagy egyházi emberek elsősorban a bécsi császárköltő, Pietro Metastasio melodramáinak és az olasz opera egész Európát elbűvölő sikere miatt kezdett figyelni az olasz irodalom jelentős képviselőinek, köztük az árkádikus költők és a milánói felvilágosodók (Cesare Beccaria, Gaetano Filangieri) művei iránt. Ezzel szemben a század első felében az Itáliában megforduló irodalomszerető magyarokra nagy hatással volt, hogy az Árkádia ünnepi rendezvényein, és az Akadémia költőinek verseit tartalmazó kötetekben nagyon sok írás és vers foglalkozott Magyarország töröktől való felszabadításával. Jelen írásom második felében az árkádikus olasz kultúra és költészetnek egy olyan jellegzetességére szeretnék rámutatni, amelyről eddig a XVIII. századi magyar kultúráról foglalkozó munkákban (Jászay Magda könyvei kivételével) kevés szó esett. A jelenség az olasz árkádikus költészet egyik kedves témája, a Magyarországon folyó törökellenes győztes csaták és hőseik ünneplése volt, amit az olasz irodalomtörténetírás „Turco in Arcadia”-nak nevez.

3. Magyarország felszabadításának híre az Árkádiában

Az olasz félszigeten igen nagy figyelemmel kísérték Bécs 1783 évi majdnem sikeres török ostromát, Jan Sobieski lengyel király felszabadító hadjáratát, és ezt követően Buda és a Magyar Királyság török hódoltság alatti területeinek felszabadítását egészen Savoyai Jenő herceg 1716-17-es délvidéki hadjáratáig, és Belgrád felszabadításáig.¹ Elég, ha arra gondolnunk, hogy az 1716-ban Rómában alapított első olasz újságnak a szerkesztők azt a nevet adták: *Magyarországi Napló*, (*Diario ordinario d'Ungheria*). Azaz, 1716-1718 között a Rómában tartózkodó magyar értelmiségiek az akkor hetente háromszor megjelenő egyetlen római napilapban rendszeres magyarországi tudósításokat

¹ Jászay Magda könyveiben részletesen bemutatja a magyarországi törökellenes hadjáratokról írt olasz történeti és irodalmi műveket: *Párbuzumok és keresztveződések*, Budapest, Szépirodalmi, 1981, Cicero, 2000, 282-294, 385-388; *A kereszténység védőbástyája olasz szemmel*, Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó 1996, 249-295. Vö.: *Buda visszafoglalásának emlékezete 1686*, szerk. Szakály Ferenc, Budapest, Európa, 1986

olvashattak, és egy-két nap késéssel értesülhettek Zenta és Temesvár sikeres ostromáról, majd Belgrád visszafoglalásáról és a törökkel kötött békeszerződésről, amely szentesítette az egész Magyar Királyság területének felszabadítását.¹ Az 1718-i évi pozserováci békét követően az első római napilap címében már nem szerepelt többé, hogy a lap magyarországi tudósításokat tartalmaz, ettől kezdve *Római Napló* címmel jelent meg 1874-ig.

Természetesen egy perccig sem lehet arra gondolni, hogy a század első két évtizedében a Rómában megforduló magyarok olvasták volna a „Magyar Napló” című lap magyarországi déli határaitól küldött hadi tudósításait, de arra igen, hogy Patachich Ádám, Faludi Ferenc, és mindazok, akik az árkádiai szalonok látogatói voltak, és a többi költészet iránt érdeklődő Collegium Germanicum et Hungarumban, vagy a jezsuiták és a piaristák híres kollégiumaiban felsőfokú tanulmányaikat végző, többnyire arisztokrata származású fiatalok érdeklődéssel olvashatták az árkádikus költők verseit tartalmazó kiadványsorozat, a *Rime degli arcadi* 1716 és 1781 között kiadott kötetekinek példányait. Annál is inkább, mert főleg az első évfolyamokban igen sok szó esik a magyarországi hadjáratban elesett olasz hősről, és az Árkádiában minden nagyobb török elleni győzelmet árkádikus verskötetekben, „költői koronákban” (*corone arcadiche*) ünnepeltek meg. És ez később sem lanyhult, ugyanis a versantológiák nem kronológiai sorrendben, hanem a lapokat szerkesztő Custode Generalik, az Akadémia „Fő őrzőinek” hívott elnökeinek válogatása szerint tették be a kötetekbe a korábban írt, sokszor a már több éve halott költő-árkászok verseit is. Számunkra az 1716. augusztus 5-én kiadott első kötet a legérdekesebb verse, a századforduló egyik neves költőjének, Alessandro Guidinek (1650-1712) dicsőítő éneke a Buda ostroma során hősi halált halt római arisztokrata, Michele d’Aste báró hőstetteiről *Vider Marte e Quirino* (Látva Mars és Quirinális mezejét címmel). A vers alatt a következő megjegyzés található (*Még Svédországi Krisztina királynő kérte meg, hogy a szerző írjon egy canzonét Michele d’Aste báró emlékére, aki Buda ostromakor halt meg. in Rime degli Arcadi, Tomo I., Roma, Stamperia di Antonio Rossi. 1716.*)² A kiadvány szerkesztőjének, az akadémia első elnökének, a szintén neves költő, Giovan Maria Crescimbeninek választása sem lehetett véletlen, hiszen a kötet megjelenésekor, 1716. júliusában indult el Budáról Zenta felé seregével Savoyai Jenő a törökök végső kiűzését célzó hadjáratra. A második kötetben olvasható egy több, mint száz versből álló árkádikus versfüzér VI. Károly (III. Károly magyar király) császárrá való megkoronázása alkalmából (*Crona arcadicadi sonetti per l’elezione al Trono Cesareo dell’Augustissimo Imperador Carlo VI. in Rime degli Arcadi, Tomo, II. Roma, u.o.,*

¹ Sárközy Péter: *A római „magyarországi napló” tudósításai Savoyai Eugén herceg. 1716-1717. évi temesközi hadjáratáról.* „Hadtörténelmi Közlemények.” 2016, 2, 582-598.

² Michele D’Aste emlékiratait Ernesto Piacentini olasz ferences tanár fedezte fel és jelentette meg először olaszul, majd magyar fordításban is. Vö.: *Napló Budavár 1686 évi felszabadításáról*, szerk., E. Piacentini. Budapest, Corvina, 2000.

1716.). A harmadik kötetben pedig egy 150 versből álló ciklus ünnepli a Savoyai Jenő herceg által vezetett császári seregek első győzelmeit.¹ Ezeket a verseket a szerzők az Árkádia híres kertjében, a Gianicolo domb tövében lévő palota előtti a Bosco Parrasionak, a „Művészek Erdejé”-nek nevezett kis görög amfiteátrumában olvasták fel egymásnak, és még abban az évben meg is jelentették. Az 1717-ben kiadott IV. kötet elején Antonio Ottoboni herceg (árkádiai nevén Eneto Ereo) herceg üdvözlí a győztes Eugenio Savoia herceget, *Già tragittasti il Savo* című versével, amikor az Belgrád ostromára készülve csapataival átkelt a Száván. Mivel a *Rime degli Arcadi* sorozat kötetei nem kronológikus sorrendben közölték az akadémia költőinek verseit, hanem a későbbi kötetekbe is felvették a több évvel korábban írt verseket. Így az 1747-ben kiadott X. kötetben, melyben megemlékeznek Faustina Marattáról, közlik a költőnő 1717-ben a győztes magyarországi hadjárat alkalmából a VI. Károly császárnak írt üdvözlő ódáját.² Az Árkádia neolatin költőinek verseit összegyűjtött kötetben pedig (*Arcadicorum Carmina*) Szörényi László fedezte fel egy 1716-man elhunyt jezsuita árkádikus költő, Ubertino Carrara latin nyelvű énekét a zentai csatáról.³

A *Rime degli Arcadi* utolsó kötete 1781-ben jelent meg. Ebben a kötetben már nem találhatók Magyarországgal kapcsolatos versek. de ennek az utolsó kötetnek is van magyar vonatkozása. Ugyanis az Árkádia Akadémia akkori fő gondnoka (elnöke), Gioachino Pizzi az előszóban a kötetet Ceri hercegeének, a törökök kiűzése után nagy magyarországi birtokokkal rendelkező Baldassare Odescalchi hercegnek, az 1764-ben Mária Terézia királynő által alapított Magyar Királyi Szent István Rend tanácsosának ajánlotta.⁴ Elmondhatjuk tehát, hogy az olasz árkádikus költők 1716-1781 között kiadott könyvsorozata mindvégig tartalmazott magyar vonatkozású verseket, így ez is felkelthette a Rómában élő magyar magas egyházi megbízatásokra kijelölt arisztokraták és az akadémiai pályára készülő fiatal értelmiségiek érdeklődését az árkádikus kultúra és költészet iránt. Nem volt véletlen, hogy az iskolai színjátszásban bemutatott darabok között is nem egy olasz szerző drámái is bemutatásra kerültek előbb latin, majd magyar fordításban. Így ültette át magyarra Faludi Ferenc az Árkádia tagjának, Giuseppe Cordarának, a Collegium Germanicum-Hungaricum tanárának történelmi drámáját, a *Caesar Aegyptus földjén Alexandriában*, majd mutatta be

¹ Varie Rime degli Arcadi in occasione delle presenti Vittorie riportate contro i Turchi delle armi Cesaree, in *Rime degli Arcadi*, tomo III., 341-392.

² Aglauro Cidonia, *Donna, vid'io Gran Carlo. Allo Imperador Carlo VI, per le vittorie d'Ungheria*, in *Rime degli Arcadi*, Tomo X, 1747, 26.

³ in *Summa. Tanulmányok Szelestei László tiszteére*, Piliscsaba, 2007, 305-321.

⁴ *A Don Baldassare Odescalchi, duca di Ceri, Commendatore dell'Ordine Reale di Santo Stefano d'Ungheria*, in *Rime degli Arcadi*, Tomo XIV, Roma, Stamperia Paolo Giunchi, 1781.

diákjaival Nagyszombaton és Kőszegen.¹ Természetesen a század második felében már az iskoladrámák területén is Pietro Metastasio számított „császári költő”-nek.² Ezt követték a század második felében a magyar arisztokrata és főpapi udvarokban bemutatott operák, amelyek legnagyobb részét olasz társulatok mutattak be olasz nyelven, olasz és német énekesek előadásában.

Az első magyar költő aki Metastasio és a korabeli költészet hatására írta első sorban saját maga részére „árkádikus” verseit a Rómában négy és fél évig gyóntatópapként élt Faludi Ferenc volt. Már életében nagy sikere volt olaszból fordított és kiváló stílusban átdolgozott erkölcstani könyveinek. Faludi Ferenc magyar irodalomtörténeti jelentőségét a kéziratban maradt verseinek halála utáni 1787-es Révai Miklós által szerkesztett kiadásának köszönhető, mert egyúttal a magyar költészet megszabadulását jelentette a régi iskolás-klasszicista nyelvezettől, és a Petőfiig és Aranyig vezető irodalmi népiesség kezdetét jelentette. A század végén pedig Metastasio melodramái és az olasz költők nagy európai sikere következtében több magyar költő, mint az Itáliában katonaként szolgáló Amadé László és Kisfaludy Sándor otthon pedig Kazinczy és Verseghy Ferenc, Görög Demeter, Döbrentei Gábor, figyelemmel kísérték és fordították Metastasio és az olasz írók műveit. A magyar árkádikus költészet igazi képviselője Csokonai Vitéz Mihály volt, aki a debreceni kollégiumban elkezdett olasz fordításainak köszönheti költői nyelvének kiformalódását, és ahogy Horváth János megállapította, a zeneiség és rímtechnika terén az olasz költészet közvetlen hatással volt költészetére, a magyar költői nyelv megújítására. Az Árkádia magyarországi kisugárzása az Árkádia pörrel ért véget, amelynek egyik legérzékenyebb értelmezője Pál József barátom volt.³ A Jó Isten éltesse sokáig!

Sárközy Péter,
a római La Sapienza Tudományegyetem nyugdíjas tanára,
az olasz Árkádia Akadémia tagja

¹ Cecília Pilo Boyl Putifigari, *Cesar Aegyptus földjén Alexandriában. Olasz jezsuita iskoladráma Faludi Ferenc átdolgozásában*, in *A magyar színház születése*, szerk. Demeter Júlia, Miskolc, 2000, 174-180; Sárközy Péter, Faludi és az iskolai színjátszás, in Uő., Faludi Ferenc 1704-1779, im., 113-138;

² Zambra Alajos, Metastasio „poeta cesareo” és a magyar iskoladráma a XVIII. században, *«Egyetemes Philológiai Közlöny»*, 1919, 1-74.

³ Pál József, *A neoklasszicizmus poétikája*, Akadémiai, 1988.